

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO
URTEKARIA

1.zk 2007

3,80 €

**ANDRAZKOAK JAI
ETA DANTZETAN**

**EZKURDI, TESTIGO
DE UN PUEBLO**

**AHT
DURANGALDEAN
ZEHAR**

ANDRAZKOAK

Durangaldeko jai eta dantzetan

TESTUA: IÑAKI IRIGOIEN ARGAZKIAK: TXELU ANGOITIA

Euskal dantzetan andrazkoak ez dutela paper handirik izan, ez dakigu zer dela eta, oso zabaldua izan da. Hau azpimarratu dute historialari eta folklorista garrantzizko askok, azkeneko mendetan batez ere. Baliteke, gehienak apaizak izan direlako edo, baita, momentu bateko eta batzuen puritanismo, bai elizkoi edo erromantikoa dela eta, ondo ez ikustea andrazkoak dantzetan. Honela esango du Aita Donostik: "El hecho es que la mujer vasca no baila en el verdadero sentido que la palabra tiene entre nosotros. Asiste al baile y toma parte en él; pero como bien se ha dicho, es para "ser bailada", para que ante ella muestre el varón sus habilidades". Esaldi hauek oso hedatuak izan dira, eta dira, euskal kulturari, jakitun askoren artean.

JUAN KARLOS GERRAK ERE, ANDRAZKOEN PAPERA DANTZETAN ESKASA DELA ESAN OSTEAN, HITZ DOTERE HAUEK GEHITUKO DITU: “EN ACTITUD DE ESTATUA VIVA, A QUIEN CONTURBAN LAS MIRADAS INDISCRETAS DEL PÚBLICO, BAJOS LOS OJOS POR LA MODESTIA RUBOROSA ... POR EL HONOR DE QUE ES OBJETO, SE DEJA BAILAR COMO LA DIOSA PRIMITIVA, APLAUDIDA POR LA MULTITUD ... BELLA Y GRACIOSA EN SI MISMA, Y POR SI MISMA, SIN ACCIÓN QUE PROFANE LA GLORIA, SIN ADEMAN QUE DESTRUYA LA APOTEOSIS.

Beste apaiz jakitun batek, Labayruk, Bizkaiko historialariak, aipatutako puritanismoa dela edo, egia ez den beste hau esango digu: “los bailes bascos, en su mayor parte, y por su naturaleza y carácter son de hombres solos o de solas mujeres; en los primitivos no hay mezcla de sexos”.

Hauek bakarrik ez, baita beste jakitun askok, ia gehienak, berdin berdin pentsatu dute, igarotako azken mendean izan direnak batez ere. Baina hau ez da egi guztia izan. Ikusiko dugunez andrazkoak dantzatu eta baita zuzendu dituzte dantza asko.

Lehenengo esan behar da, euskal dantza zaharretan, multzo handi bi agertzen direla, batez ere. Taldekako dantzak, gizonaek eginak gehienetan, eta erromeri edo plazako jai dantzak, andre-gizonen artean eginak.

Egia da, taldekako dantzetan, agintariekin herriko jai berezietan edo prozesioetan egin diren dantzetan, gehienetan, gizonaek izan direla

dantzari. Eskuetan erremintak erabiliz askotan. Baina, bestetan, edozein jai giroan eginak, andre-gizonen artean eginak izan dira.

Euskal Herrian, andre-gizonen artean egindako dantzak, elkarren artean eskutik oratuta, oso antzinatek agertzen dira. Esan daiteke gure artxiboetan lehenengo datuetatik agertzen direla. Baita, batzuetan, andrazkoak gidatuz. Dantza hauek, Soka dantza, Esku dantza, Aurrekua eta antzeko izenekin ezagutzen ditugu.

Honi gehitu behar diogu, Euskal Herriko dantzari baten marrazki zaharrena, andrazko batena dela. Christoph Weiditz alemanak, 1529. urtean egin zuen grabatu eder baten agertzen da. Bere grabatuak Euskal Herriko janzkeri buruz dira, eta hauen artean, andrazko bat dantza egiteko itxura duela agertzen da. Bizkaian honela dantzatzeko dutela andrazkoak jartzen du marrazkian. Lekeitioko andreen aurrekuan, gaur egun ere, figura berdintsua ikusi daiteke dantzatzerakoan.

DURANGOKO DATU HISTORIKOAK

SOKA DANTZARI buruzko datu zaharrenak

Soka dantzari buruzko datu zaharrenetarik bat Don Pedro Gonzalez del Castillo, Calahorrako obispoak, Durangoko Santa Maria elizako liburuan jarritako agindu baten agertzen da. Oso interesgarria da, apaizak eta andrak dantza eta antzezlanetan ibiltzeari debekua jartzen dietelako. Honela dakar 1615. urtean jarritako "auto de visita"n: "yten mandamos que ningun clérigo de misa ni de Orden sacro asista ni entre en danzas y bailes de hombres y mugeres". Aurrerago: "yten mandamos que dentro de las iglesias y hermitas no se hagan

bailes y danzas de Hombres y Mugeres ni en los çiminterios sino que ayan de ser çinquenta pasos por lo menos fuera de las dichas iglesias y çiminterios por las ofensas de nuestro Sr. que suelen resultar de las dichas danzas entre hombres y mugeres".

Debekua ez da andre-gizonen arteko dantzena bakarrik, baita Korpus egunetako jaietan mozorroz jantzita ibiltzeagatik. Auto sakramentaletan edo antzezlanetan ibiltzen zirenak seguru asko. Honela dakar: "otro si por quanto somos informados que en el día de Corpus Christi y su octava salen

algunos clérigos hechos humarrachos, disfrazados y enmascarados lo qual es contra la decencia de su estado y asi mismo salen algunas mugeres disfrazadas y enmascaradas, lo qual es contra lo que se

debe a una fiesta de tan gran devoción y santidad, por los inconvenientes y deshonestidades que de ello resultan. Por tanto mandamos que de aquí adelante ningún clérigo de orden sacro salga disfrazado ni hecho danzante y así mismo ninguna muger, salga disfrazada ni

enmascarada ni en la dicha fiesta de Corpus Christi ni en otra alguna".

Agindu honetan garbi azaltzen da apaizak andre-gizonen arteko soka dantzetan parte hartzen zutela, baita Korpus eguneko jai eta antzezlanetan mozorrotuta

ibili ere, andrazkoak tartean zirela.

Agindua ez zen guztiz bete, auto sakramentalak geroago ere apaiz edo abadeen parte hartzearekin egiten zirelako. Baliteke andrazkoak ere ekinga horretan jarraitzea, ikusiko ditugun datuetan zehatz azaldu ez arren.

IJITO andrazkoen dantzak

XVI eta XVII. mendeetan, ijito andren dantzak maiz agertzen dira udaletxeko datuetan, batzuetan Korpus eguneko prozesioetan, beste batzuetan herriko jai nagusietan. Durangaldean ere, noizbait, honela agertzen da.

Abadiñoko 1620. urteko kontuetan ordainketa hau

agertzen da: "Mas ocho reales a las ygitanas por la danza del día de San Trocaz". Urte batzuk geroago Durangon be bai, 1662. urteko kontuetan: "a las Jitanas por la danza y fiesta que hizieron el día de Ntra. Sra. de Agosto".

Durangaldeko beste tokiren baten ere dantzatuko zuten emakume hauek, kontuetan ez agertu arren.

KOMEDIAK eta AUTO SAKRAMENTALAK

Durangoko hirian, XVII. mendean jarraitzen dute Korpus eguneko komediak eta auto sakramentalak antzezten.

Andrazkoei buruz ez da ezer esaten, baina gure ustetan ibiliko ziren komedi hauetan. Aipatutako 1615. urteko obispoen debekuak ibiltzen zirela ematen du, eta apaizak dantzetan jarraitzen zuten bezala andrak ere ekingo ziotela esango genuke, debeku hauei kasu handirik egin barik.

Herriko kontu liburuetan ordainketa asko agertzen dira

antzeppen hauei buruz. Hauetariko bat 1650. urtean egindakoa: "en traer los autos que hubieron de Representar de Madrid barbas y cabelleras y cuerdas de guitarra y pago que hizo al pintor que pinto tres lienços grandes y demas tramoyas". Urte askotako kontuetan holako ordainketak agertzen dira.

Apaizak ere parte hartzen zutela garbi agertzen da, baina horretarako obispoen baimena eskatu beharra zuten.

Datu asko agertzen dira XVII.

mendean emankizun hauei buruz, batez ere parte hartzaileei ematen zitzaien freskagarrien ordainketak.

Antzezleei buruz zerbait aipatzen denean ez da esaten gizonetako edo andrazkoak direnik. "Personas", "sujetos", "comediantes" moduan agertzen dira. Mende hasieran aipatu dugun debekuan, andrak ez mozorrotzeko esaten denean, antzezlan hauetan parte hartzen zutela esan daiteke. Gure ustetan debekuari kasu gutxi egin eta aurrerakoan ere berdin jarraituko zutela esan daiteke.

andre-gizonen arteko dantzari obispoen DEBEKUAK

FRAI BERNARDO DE ONTIBEROS, 1662. URTEAN HASTEN DA ANDRE-GIZONEN ARTEKO DANTZEI BURUZKO DEBEKUAK JARTZEN. APAIZEK DANTZA HAUETAN PARTE HARTZEAREN DEBEKUEKIN ERE JARRAITZEN DU, AURRERAKOEI JARRAITUZ. GARBI DAGO HAUETARIKO ASKOK EZ ZIOTELA AGINDU HAUEI KASU HANDIRIK EGITEN. AIPATZEN DITUEN DANTZAK HONAKOAK DIRA:

“las danças y vales de hombres moços y mugeres moças travados de las manos que en los dias festivos se usan por esta tierra”. Apaizei agintzen die egiten dituzten sermoietan dantzen kontrako hitzak esatea. Eta herriko agintariiei: “que prohivan y estorben por todos los medios que les fuere posibles dichas danças de noche y de dia asi como dentro de la villa como en sus arrabales y caserías y hermitas adyacentes”.

Debeku hauek andre-gizonen arteko dantzei zuzenduta daude. Lizunkeria eta pekatuak agertzen direlako dantza hauetan, eta hobe debekatzea, baina ez sexu bakarrekoen arteko dantzak. Hauek baimendu litezke, baina: “sin consentir que despues se junten a entretenerse”.

Obispo honek Elorrioko parrokian utzitako “auto de visita”n ere Durangon idatzitako debeku berdina jartzen du, baina zerbait gehiago idazten du agintariari dagokionean: “mandava y mando al dicho alcalde que es al presente que asi como a prohibido con buen zelo estas danças de noche, las prohiva tambien de dia ni consienta de oy en adelante que los moços y moças travados de las manos se junten a vaylar en

las plaças, o calles de esta villa de Helorrio ni en las cassas o casserías de su jurisdiccion y a mas no poder permita que vaylen o danzen si quisieren los hombres solos y mugeres solas sin consentir que despues se junten a entretenerse y lo cunpla pena de excomunion”.

Plazetan bakarrik ez, etxe edo baserrietan egiten direnak ere debekatzen ditu.

Andre-gizonen arteko dantzak, elizgizon hauentzako pekatuak dira, eta debeku hauekin hasiko da honelako sermoi eta galerazpen denbora barri bat, nahiko luzea izango dena. Elizgizon guztiak ez dira honelako pentsamoldekoak, baina bai asko.

Hurrengo urtean, idatzitako “auto de visita”, debeku honeri ñabardura batzuk jartzen zaizkio. Andre-gizonen arteko dantzak bekatu bidean jartzeko aproposak dira, baina presiorenen bat delako edo, honela jartzen da: “y por lo menos no consientan las dichas danzas y bailes en adelante de noche y media hora despues de aver anocheçido”.

Mende honen amaierako Pedro Lepe obispoak

antzeko agindu bat ematen du. Gauetz andre-gizonen dantzarik ez egiteko, baina ez du dantzak, arimen kalterako badira ere, beste momentu batzuetan debekatzen.

Elorrion, urte hauetan, udal agintariak agindu hau ematen dute, eliz agintari jarraituz: "que de noche no aya biguiras con tambor ni gaita en ninguna cassa de la Jurisdiccion". Ikusten denez, toki batzuetan, agintariak ere moralitate problemak dituzte, etxe barruetako dantzetan.

Urkiolako santutegian gaua bertan igarotzeko ohitura ei zegoen, eta hemen ere obispoaren aginduak andra-gizonak batera ez egoteko eskatzen du: "sean solamente hombres o mugeres y no mezclados unos con otros y mandaba y mandó que la noche que se quedaren mugeres no quede en ella hombre alguno, y en la noche que estuvieren hombres no entre muger alguna".

Elorrioko apaizak, 1695. urtean dantzetan ibiltzen ei ziren oraindik, obispoak hau agindu ziotelako eta: "Ytt mando que ninguno de los beneficiados, capellanes ordenados de maiores desta dicha villa y de la Anteyglesia de San Agustin, salgan en danças publicas".

Agintari eta obispo batzuen debekuak izan ziren, baina ez dago garbi jende guztiak kasu egiten zietela, andre-gizonen arteko dantzak jarraitzen zuten eta.

"toki batzuetan, agintariak ere moralitate problemak dituzte, etxe barruetako dantzetan."

Aurreksua Elorrioko plazan

Goian eta behean andren Soka dantza Garain

Durangaldean egiten diren SOKA DANTZEN LEHEN DESKRIBAPENAK

ORAIN

ARTE ANDRE-GIZONEN ARTEKO DANTZA DEBEKUAK ETA MORALITATEARI BURUZKO

ELIZGIZON ASKOREN IRITZIAK IKUSI DITUGU, BAINA ORAIN DANTZA HAUEN DESKRIBAPENEI HELDUKO DIEGU.

Lehenetariko bat, berriztar historiagile baten eskutik helduko zaigu. Juan Ramon Iturrizak 1785. urtean Bizkaiko historia orokor bat idatzi zuen. Bertan, lurralde honetan, andre-gizonen artean egiten zen dantza deskribatzen du. Idazle hau ere, dantza hauen moralitateari buruz oso purista agertzen da, eta bere esaerak azpimarratzekoak dira, eta dantzaren giroa ederto erakusten dute: "sin reparar en que los ben infinito gentio, y entre ellos niños inocentes, hacen algunas acciones deshonestas quando danzan con las mozas; y lo menos es lebanar y ensuciar las faldas de las naguas con puntapies de rebes, y ellas son tan bobas que pasan por ello; y aunque las lastimen con fuertes culadas, no se escarmientan, y suelen estar deseosísimas que las lleven a la danza sus amigos y conocidos".

Dantza hau hamar edo hamabi mutikok, bataak bestea eskuetatik oratuta hasten da, danbolin eta txistu baten soinura, jauzika eta saltoka, euretariko askok konpasari jarraitu barik, erbikumeak garitza artean bueltaka ibiltzen diren moduan, buelta eta buelta plazan. Geroxeago, dantza zuzentzen duen adiskideenatariko bik dantza uzten dute eta inguruan dauden andrazkoen taldetan

agindutakoaren bila joango dira (hauek dantzariari begira apaizak meza esaten duen baino arreta gehiagorekin egoten dira). Gero, dantza osotuta dagoenean, hau laurogeita hamar edo ehun andra eta gizonekin gehitzen da. Nahasturik, jiraka eta bueltaka, inurriak erasotzen zaienean inurritegian ibiltzen diren moduan, buelta eta txalo batzuekin amaitzen dute, nekatuta eta izerdiz beterik.

Honela jarraitzen du: "Regularmente suelen hacer en cada tarde de berano ocho ó diez danzas, tardando en cada una como media hora; y por correspondencia que tienen las repúblicas unas con otras, danzan en nombre de ellas segun la alternatiba que tienen estipulada. En Mallabia, y otras partes, despues de cada danza ban todos los concurrentes á beber con pellejo de vino, por cuio motibo no escederán en cada tarde de cinco danzas".

Hau da Durangaldean aurkitu dugun lehen deskribapena. Hurrengo W.F. Von Humboldték idatzitakoa da. 1801. urtean egina. Euskal Herriko bidaiari, Durangon dagoela, bertako dantzei buruzko gauza asko aipatzen ditu. Plazan ikusitako Aurrekuen deskribapena oso interesgarria da. Bizkaian soka dantzari buruzko lehenetariko

deskribapen osoena dugu, batez ere aurrekularien eta atzeskularien betebeharrak garrantzitsuak agertzerakoan.

Azpiarratzeko datu bat aurkitzen dugu deskribapen honetan: aurrekularien eta berari ateratako nesken artean egiten den Txipiritaina deitzen den dantzarena. J.I. Iztuetak, urte batzuk geroago, dantza honen soinua eta pauso batzuk batzen ditu, bere denboran erdi galduta zegoela esanaz. Gaur egun ez da dantzatzen, baina, Iztuetaren soinua eta deskribapenak hartzen baditugu kontuan, Humboldt denboran Durangon egiten zen dantza hura berreskuratu litekeela uste dugu. Hemen, gizonetako

zuzendutako aurrekuluan ere andrazkoak dantzatzen zutela garbi agertzen da. Ez dira geldirik geratzen. Honela dakar zati hau: Al recibir a la primera danzarina se verifica muchas veces una danza propia entre ella y el delantero, que se nombra Chipiritaina, y que consiste en rodeos, que hacen ambos solos uno con otra”.

Alemaniar jakitun honek, dantzari bakoitzak bere andrazkoa aukeratu eta sokara eraman ondoren, lerro batean jarritako andre-gizonen arteko ipurdikadak aipatzen ditu, gainera, bizi-bizirik eta salto-saltoka eginak. Jarraian fandangoak dantzatuko dira, dantzari bakoitza bere bikotearen aurrean jarrita.

Soka dantza Garain

Durango ANDRAZKOAK ZUZENDUTAKO Soka dantza

DURANGON SANTA MARÍA ETA SANTA ANA

EGUNEAN DONTZEILAK EGINDAKO ERRITO BAT AIPATZEN

DA. NESKA EZKONGABEAK, DONTZEILAK EZ ZIRENAK, GIZONEKIN IBILITAKOAK, BURUA ESTALI BEHARREAN BEHARRA ZUTEN. DONTZEILAK, BESTERA, BURU HUTSIK IBILI AHAL ZIREN. BAINA ELIZARA, ANDRAZKOAK BURUA ESTALITA SARTU BEHAR ZUTEN. AIPATZEN DITUGUN EGUN HAUETAN, DONTZEILAK ZIRENAK, ERRITO BAT OSOTUZ, BURU HUTSIK SARTU AHAL IZATEN ZUTEN ELIZARA.

Honela dakar Juan Ramon Iturriza berriztar historiagileak, 1779. urtean idatzitako izkribu baten: "En la villa de Durango en los dias mas principales de las Parroquias de Santa Maria y Santa Ana se hacen ofrenda general de un quarto, o ochaba, (Concluidas las misas Conventuales) con las Doncellas de toda la villa: estas son Combidadas (la vispera de la funcion) de Doce matronas: dos de cada Calle, y una de cada arrabal, estas se visten de una (zaraidea?), y trage, y las Doncellas con los mejores bestidos todas en pelo concurren al paraje de la ofrenda donde se ponen sentados el preste y Diaconos y otros dos beneficiados con Capas plubiales y Cetros acompañados de tambores y tamborintero habiendo salido primero a recibir las a las Puertas de la iglesia: esta costumbre antigua quiso abolir el Cabildo, pero la villa no lo ha permitido nunca; lo que se recoge es para la respectiba fabrica de yglesia, y los mayordomos de ellas, la tarde de la funcion las da

una merienda opífera, y despues tomar una Danza todas doce: pero con el vestido hordinario que usan el dia de fiesta".

Oso interesgarria dugu informazio hau. Bertan agertzen baita, guk uste dugun, Durangaldeko andrazkoen Aurrekuari buruzko lehen aipamena. Santa María eta Santa egunean egindakoa, errito zahar baten barruan.

Urte batzuk geroago, 1801. urtean, F.W. Von Humboldt-ek ere aipatzen du errito hau. Ikusten dugunez, gizonezkoak bakarrik ez, andrazkoak zuzendutako dantzak ere agertzen dira Durangoko datu zaharretan.

Iurretakoa da aurkitu dugun hurrengo datua. Plaza honetan, neskak zuzendutako aurreku baten deskribapen oso polita, 1836. urtean, Edward Bell Stephensek, ingeles kazetariak idatzita utzi duena. Karlistaden gerrara etorritakoa izan zen, eta ingelesez argitaratutako "The Basque Provinces: Their political state, scenery, and inhabitants. Whit

adventures amongst the Carlist and Christinos” liburua idatzi zuen. Ingeles kazetari honen liburutik, Rosa Lejardik gazteleratutako zati batzuk erabiliko ditugu: “y una larga fila de mujeres jóvenes hizo la primera demostración de operaciones activas apareciendo sobre el cesped agarradas de la mano, guiadas por la que iba en primer lugar, que conducía su grupo de heroínas con una especie de movimiento saltatorio” ... “Todas ellas iban vestidas con estricta vestimenta nacional, pulcros zapatos negros, medias blancas como la nieve, faldas algo cortas, pequeñas pañoletas multicolores y pañuelos blancos de bolsillo; pero no había gorras, sombreros ni tocas ni ningún tipo de artificio, el cabello lo llevaban todas recogido hacia atrás y terminaba en una o dos trenzas que colgaban arrogantemente en toda su largura”.

Ingeles honek egiten duen deskribapena, bai nesken

dantzarena, eta bai plazako giroarena ere, benetan interesgarria dela esan behar dugu. lurretako plazak izan duen pinturarik ederrena aurkezten digu, gerra dela eta Durangaldean zeuden militar eta kanpotarrak bertan zirela.

Gaur egun ere, andrazkoak jarraitzen dute Garaiko plazan Santa Ana egunean erregelak dantzatzen eta gizonezkoak sokara ateratzen, ohitura zaharrei jarraituz. Urte batzuk direla, lurretako plazan, San Migel jaietan, andrazkoak zuzendutako aurrekuak, seriotasun eta trebetasun handiarekin, berreskuratu egin dira. Beste herrietan ere berreskuratu daiteken ohitura dela esan genezake, lehenago honela izan zelako. Otxandion ere gure gazte denboran “kozinera egunean” andrazkoak zuzentzen zuten aurrekuak, baita alboko herrian, Ubiden.

AURRESKUAK

BAKARRIK EZ, BAITA TALDEKA
EGINAK, MUTILAK DANTZARI
DANTZA EGITEN DUTEN
BEZALA, NESKAK OSOTUTAKO
DANTZA TALDEAK IZAN DIRA.
LEHEN DATUA 1828. URTEAN
AURKITU DUGU. URTE
HONETAN FERNANDO VII.,
ESPAINIAKO ERREGEA, ETORRI
ZEN DURANGORA ETA BERE
OMENEZ DANTZAK EGIN
ZIREN.

Soka dantza lurretan San Miguel egunean

Durangoko neskek TALDEKAKO DANTZETAN

Errege eta erreginaren aurrean jarri ziren herriko sarreran. Honela dakar orduko paper batek: "precedíanlos dos comparsas de jóvenes de ambos sexos, graciosamente vestidos, que bailaron alegremente las danzas del país." Gero, arratsaldean, bere aurrean dantzatu zuten, lehenengo mutilak, Dantzari dantza eta Domingilluen dantza, eta gero neskatilak arku dantza bat: "unas jóvenes teniendo en sus manos arcos bailaron contradanzas y seguidamente sacaron un baile largo que llaman zorzico los señores del Ayuntamiento, siendo primera mano el señor Alcalde."

Durangon, hau dugu nesken dantza talde baten lehen aipamena, Arku dantza bat egiten dutela esaten duena. Udaletxeko diru kontuetan, dantzariak egindako gastuen kontuak daude eta bertan neskek izandako dantza maisuena ere agertzen da: "a Pedro Bidaurre segun lo acordado por la enseñanza a las bailarinas".

Arkuak paperekin apaindu ziren: "el papel que franqueo para los arcos de las bailarinas". Dantzari, bai neskei bai mutilei emandako freskagarriak kontu ezberdinetan agertzen dira. Honela jartzen dira neskei buruzko: "por el refresco dado segun lo acordado a las jóvenes danzarinas", eta beste baten: "coste de un refresco dado cuando vino el Rey a las bailarinas".

Ez dakigu noiztik zegoen neska talde bat Durangon. Ikusi dugu 1828. urtean neskentzako dantza maisu bateri ordaindu zitzaiola. Bere abizenak, Bidaurre, euskalduna zela azaltzen digu. Aipatu behar dugu ere, mutilentzako beste dantza maisu bat izan zela.

Galdera hau da: ¿Lehenagoko dantza zen edo egun horretako sortua? Ematen du Pedro Bidaurrek lehenik zekien dantza zela eta ez berak sortutakoa, ordaintetan holakorik ez da jartzen eta.

Soka dantza lurretan San Miguel egunean

Noiz sortu zen ez dakigu, baina bai 1828. urtearen ondoren, gehiagotan dantzatu zela. Honela Isabel II, Espainiako erregina, 1865. urtean Durangora etorri zenean, dantzari konparsa bi ibili ziren, bata mutilena eta bestea neskena: "y en dicho punto estaban ya esperando la comparsa de niños y niñas dispuestas y preparadas con mucho gusto, sí por razón de su traje, como por las evoluciones en que se ejercitaban".

Geroago ere jarraitu zuten dantzatzen. Honela aipatzen da 1874. urteko beste erregegai baten bisitan. Oraingoan, bigarren karlistada gerraren denbora da, eta erregea izateko borrokatzen zen Carlos VII. eta bere emaztea Margarita izan ziren omenduak. Honela gertatu zela esaten du Vicente Zabalak: "Apareció la banda de tamborileros, seguidos por ocho dantzaris", "siguieron después ocho jóvenes vestidas de blanco y en cuyas boinas rojas, en vez de la tradicional chapa, brillaba una margarita de plata, y durante el baile que ejecutaron rodearon su cabeza con arcos de flores".

Hau irakurrita ez dago dudarik, 1826. urtean bezala, Durangoko neska taldeak, XIX. mendeko ia urte gehienetan dantzatu zuen.

Azkenez, 1886. urtean, Durangon Euskal Jaiak antolatu ziren, eta bertako dantzak erakusteko ume talde bat eratu zen, aurreko urtetan bezala neska eta mutilekin osotua. Talde zuzendari moduan Ramon Iñurrieta, "Como encargado de la comparsa de niños", eta Basiliña Iñurrieta "Como instructora de la Comparsa de niñas para las Fiestas Euscaras" izan ziren.

Mutilen taldeak Dantzari dantzaren zati batzuk dantzatu zituzten udaletxeko kontuek erakusten duten bezala. Gero Gorularien estampa, Arku dantza eta Domingilluena egin ziren.

Gorularien estampa egiteko tresnak erosi ziren: "mazos y troncos para linadores", "lino para machacar", eta Arku dantzarako arkuak: "8 arcos con sus adornos y cintas".

Gaur egun, ohitura den moduan, mutilen jantzia zuria zen, txapela eta gerrikoak gorriak zirela. Baina oinetan zapatak jarri zituzten, zetazko zapia lepoan eta damaskoko txalekoak kaskabiloak zituztela.

Neskentzako ere arropak egin ziren, Amantalak eta

abarkak jantzi zituzten. Lihoa ere erosi zen gorularien estanparako, eta zintak nesken arkuentzako.

Ume taldeak, neska mutilak batera, bai auresku bat eta bai beste dantza batzuk, dantzatu zituzten. Orduko egunkari eta berri emaleek ez dute jartzen ze dantza izan ziren hauek, baina ahoz jasotako datuak eta dantzen jarraipenak erakusten digu zeintzuk izan ziren.

Hurrengo urtean Bilbora erreginarean aurrean dantzatzera eraman zituzten, eta Durangon ere dantzatu zuten. Honen lekuko, 1887. urtean "La Ilustración Española y Americana"n agertutako marrazkia. Hemen ikusten dira nesken ilara bat eta mutilen beste bat, bere ezkutu eta guzti. Geroztik, urte askotan, Durangoko jai programetan dantza hauek egiten zirela agertzen da.

Orain berrogei urtetik gora direla, Soledad Olalde, Ramón Iñurrietaren iloba, geroago Durangon dantza hauek dantzatu zituenak, baita Elorrión eta beste toki batzutan erakutsi zituenak, dantzen deskribapenak emon ziguten. Dantza hauek, batzokien bitartez oso zabalduak izan ziren Bizkaian.

Arku dantza eta Domingilluen dantza datu zaharretan agertzen dira: bata neskek egina eta bestea mutilek. Gorularien lanari buruzko estanpa jaietarako apropos

egina izan zen, Valentin Zubiaurrek horretarako egindako musika erabiliz eta Mogelen "Peru Abarka" liburutik gorularien bertsoak hartuz. Arku dantza eta Domingilluen dantza egiteko ilara bi jarri ziren, bata mutilena eta bestea neskena, batera dantzatzuz.

Honela Durangoko dantza zahar bi, bata mutilek egina, Domingilluen dantza, eta bestea neskek, Arku dantza, neska-mutilen artean egiten hasi ziren. Miltzo guztiari Gorulariak izenarekin deitzen hasi ziren durangar taldeak ez zirenak ere.

Lurretarrak, urte batzuk direla, berriro antolatu zituzten dantza hauek, San Migel jaietan dantzatzuz, eta geroztik, oso hedatuak izan dira kanpoko taldeen artean ere, batez ere Arku eta Domingilluen dantzak. Durangoko jaietan ere dantzatzen dira gaur egun.

Garbi dago andrazkoak, jakitun askok esandakoaren kontra, gure dantzetan zeregin garrantzitsua izan dutela. Gainera, gizonezkoak baino dantzazaleagoak izan dira beti, hori dela eta, kanpotarren plazako erromeri deskribapenetan andrazkoen dantzak askotan ikustea azaltzen dira. ■

Iñaki Irigoien

Soziologoa. Euskal folkloreaken ikerlaria.

